

ΙΩΣΗΦ ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ

Εδώ και κάμποσα χρόνια, το 1924, ο εκδοτικός οίκος «Χαραυγή» έβγαλε τα «Διαλεχτά», μιὰ περίφημη εκλογή από τ' άπαντα του μακαρίτη Ιωσήφ Ραφτόπουλου, που επιμελήθηκε ο φίλος του κ. Πέτρος Τριαντάφυλλος, που προτάσσει κι' ένα ωραίο κι' εμπνευσμένο κι' όλας πρόλογο. Τα τραγούδια αυτά βλέπει κανείς πως είναι χαρισμένα στην Κατίνα Προεστόπουλου, τη γυναίκα που η προσφορά της για την έκδοση τούτη φτάνει να κάνει αθάνατο κι' αγαπητό τ' όνομά της και να το σμίξει με το όνομα της άλης εβγενικιάς και προστάτριας των γραμμάτων Κυρίας Αλεξάντρας Χωρέμη. Ωστόσο θάξιζε και θα παράξιζε τον κόπο να βγούν μια μέρα και σύντομα μάλιστα και τ' άπαντά του και να χυθεί και λίγο μελάνι και γι' αφτόν, τη στιγμή μάλιστα που πολλά άλα έργα βγήκαν κι' από οίκους σοβαρούς, κι' έχουμε τις εκδόσεις σαν τ' άπαντα (έμετρα και πεζά) του Ρώμου Φιλύρα, του τραγικού αλήθεια αυτού τρελού ποιητή, που αποτελεί απ' όλους εξαίρεση, γιατί είναι ο μόνος ζωντανός ανάμεσα τους που εκδόθηκε, επίσης τ' άπαντα του Καρυωτάκη και του Κρυστάλη και τα ποιήματα του Γιωσέφ Ελιγιά, του γλυκού αφτού εληνοεβραίου ποιητή, και παλιότερα τα ποιήματα του Καβάφη. Ο Ραφτόπουλος είναι ο μόνος που δεν άκουσε ζωντανός και πεθαμένος απ' όλους αφτούς τόσα παινήματα, κανένας δεν καταδέχτηκε να γράψει για το γλυκό αφτό τραγουδιστή δυό λόγια, αν και για άλους που είχαν την ίδια τύχη μ' αφτόν, τη Μαρία Πολυδούρη, που τόσο μιάζουν στον ελεγειακό τόνο, και τον Κρυστάλη, γράφανε ένα σωρό και γράφουνε ακόμα ¹. Ο Ιωσήφ με το γλυκό βιβλικό όνομα, που σπάνια δίνεται στα βαπτιστικά των αγοριών μας, ενώ αντίθετα έχουν πέραση τα εβραϊκά θηλυά Μαρίκα, Μάρθα. Μαγδαλινή κ.λ.π. κατάγονταν απόνα χωριό της Ανατολικής Θράκης, το Σκεπαστό, λησμονήθηκε και ξεχάστηκε. Κι' όμως είμαι βέβαιος πως τέτιες εφημερες επιτυχίες, με την οργανωμένη ρεκλάμα του καιρού μας, δε θα την ήθελε ποτέ ο ποιητής. Τι κι' αν τον πίκραναν οι άνθρωποι και τον χτύπησαν οι πόνοι κι' οι μάβρες δυστυχίες; Η ποίηση του χρίζει πάντα το γλυκό της το μάλσαμο, του στάθηκε πάντα παρηγορήτρια θεά· σ' αφτή έλεγε ο ποιητής τον πόνο του και σ' αφτή κατέφεβε πάντα καταδιωγμένος, ικέτης στον ιερό της βωμό από τη μοίρα κι' απ' τους άνθρωπους για να προσεφχηθεί. Τον παίδεψε σκληρά η μοίρα και πικρό στάθηκε κι' οδυνηρό το δικό του μαρτύριο. Κι' όμως μέσα απ' τη μάβρη θλίψη του λαμποκοπούσε ο λυρισμός, μέσα στις νύχτες της αγωνίας και του πυρετού τον γέμιζε η τέχνη με το φως της υγείας, και τόσο που τον έκανε στις πιό σκληρές ώρες να τραγουδεί τη ζωή, την «ωραία ζωή» και να ξεσπά η ψυχή του σε διονυσιακές χαρούμενες κραβγές και διθυράμβους:

Τραλά ραλά, ευοί ευάν, βρόντα τραγούδι πλανο κ.λ.π.

Που την ήβρεσκε τη δύναμη; Μήπως άραγε έπερνε την ελπίδα από τη λάμψη των αστεριών της νύχτας, τη χαρά απ' τα λουλούδια της αβγής και την αρμονία απο τα τραγούδια των πουλιών της φύσης; Πιό μαγικό χέρι άγγιζε την καρδιά του στις τραγικές αφτές ώρες μέσα στο έρημο κελί του, πια αγάπη αλοτινή κ' υπερκόσμια γέμιζε την πλήξη του και τη σκληρή μοναξιά του και την έκανε να κυλά χαρούμενη και ξέγνιαστη σαν ένα τραγούδι!.. Πια δύναμη τον κράταγε ακόμα στη

1) Σ. τ. Δ. Του γράφηκε μνημόσυνο στόν Α' τ. τών *Θρακικών* από τόν Περικλή Παπαχριστοδούλου.

πρ. Παπαχριστοδούλου
Κυρία Ραφτόπουλου

Φιλόσοφ Διόφαντος
Αρχιμ. Θρακικών
Παπαχριστοδούλου
Ανατ. 21
1940-1941
373-380.

Θρακικών
τ. Α! 494-6.

ζωή και τον βλοπούσε για να γράψει το κύκνιο του το ερωτικό άσμα. Πια μάγα φεγγόβολη ανάμνηση τον παράστεκε την ώρα που έγραφε σένα ξύλινο τραπέζι και του έφεγγε μιιά ψυχρή λάμπα. Είναι ωραία και συγκινητική η στιγμή που ξέρει πως θα πεθάνει και τραγουδάει χαρούμενα το θάνατο. Στους στίχους του πρώτου τετραστιχου στην τρίτη και τέταρτη στροφή, νιώθουμε ένα ανατρίχιασμα να περνά το κορμί μας :

Ας τραγουδήσουμε οι νεκροί προτού στον τάφο μπούμε
με την καρδιά μας τους σκοπούς τους ταιριαχτούς ας βρούμε,
ας κάνουμε τα σείστρα μας ζωηρά ν' αχολογήσουν
που φτάνοντας στη μαύρη γη βαθιά ν' αντιλαλήσουν.

Αράδα αράδα στο χορό, αδέρφια μου πιαστήτε,
αρμονικά, κι' «ενοί ευάν» κράζοντας τραγουδήτε.
Κι' ας είναι το τραγούδι μας ένας χαλκός που δένει
τη ζήση με το θάνατο όπου μας περιμένει.

Τέτια ηρωϊκή αντίληψη του θάνατου τη βλέπουμε και σε πολλά δημοτικά τραγούδια που ο μελοθάνατος αποχαιρετάει τραγουδώντας τη ζωή. Το τραγούδι αυτό είναι αλήθεια ο αδιάλυτος αραβώνας της ζωής με το θάνατό, ο «χαλκός που δένει τη ζήση με τὸ θάνατο». Οι στίχοι του έχουν κάτι το διονυσιακό, βλέπει κανείς τη θεία αντίθεση της αρχαίας τραγωδίας, τη χαρά και τη θλίψη, τη ζωή και τὸ θάνατο να δίνουν τα χέρια. Και πόση εδώ αλήθεια ολυμπιακή γαλήνη και τόλμη. Η εορταστική όψη της χαράς π' αντιφεγγίζει τη θλίψη του θάνατου. Πάνω στο ίδιο μοτίβο έγραψε κι' η Πολυδούρη ένα ποίημα, μα τούτο εδώ είναι κλασικό, έχει όλη την αλήθεια και την ομορφιά της τραγικής ζωής. Η φιλοσοφική αντίληψη του ποιητή απέναντι στη ζωή και στο θάνατο δε λείπει, κι' ούτε λείπουν απ' τα τραγούδια του τ' απλά, αλλά και στοχαστικά, όπως λέει ο προλογιστής του «το διανοητικό πλάτος και βάθος».

Δεν ξέρω πως το νοούν μερικοί το βάθος και το πλάτος της τέχνης, άλοι όμως το ονομάζουν καλύτερα θεία φλόγα. Όταν ένα τραγούδι με συγκινήσει αυτό είναι όλο—γιατί δὲν υπάρχουνε μέτρα για το πλάτος και βάθος της τέχνης,—μου προσφέρει τότε το τραγούδι αυτό και μου μεταδίνει τον εσωτερικό κόσμο του, που έξω απ' αυτό δε μπορεί να νοηθεί. Ναι, δεν είναι πολύφωνο, ούτε πολύρυθμο το τραγούδι του, μα δεν είναι και χωρίς λυρισμό, ούτε χωρίς αίσθημα. Χωρίς αίσθημα δε γίνεται η τέχνη, το πᾶν είναι τὸ αίσθημα, φωνάζει ο Γκαίτε. Αν δεν είτανε έτσι έπρεπε τότε τα θεία τραγούδια τοῦ Χάϊνε να είναι μιαν απλή ποίηση, όπως βέβαια είναι και τίποτα άλλο. Δεν είναι όμως έτσι, γιατί το απλό ποίημα είναι κάποτε πὸ βαθύ κι' αψηλό κι' από το πιο βαθυστόχαστο κι' αψηλοστόχαστο. Ας γράψει όμως ένας άλος τα απλά τραγούδια του Χάϊνε, γιατί το απλό είναι και δύσκολο κι' η τέχνη δεν είναι τίποτα άλλο από απλότητα. Δεν παραβλέπω φυσικά τις μορφικές ατέλειες και τις χασμωδίες των τραγουδιών του κι' άλλες του ακόμα ελείψεις τελικές και στιχουργικές που ωστόσο είναι πολύ λιγότερες, αν τις συγκρίνεις με άλλους ποιητές και μάλιστα με το Ρώμο Φιλύρα.

Όλες όμως αυτές οι ελείψεις πού με δασκαλίστικο μάτι τις προσέχεις, χάνονται μέσα στο αγνό, ξεχειλισμένο του αίσθημα, το αίσθημα αυτό που είναι πάντα, πηγή δημιουργίας και τέχνης. Ο λυρισμός του Φιλύρα, είναι άλλο πράμα, είναι ένας χίμαρος που τα πλημμυρίζει όλα ιδέες κι' εικόνες, που τ' αγγίζει όλα και τα εξαυλώνει στο περασμά του. Ο λυρισμός τοῦ Ραφτόπουλου είναι συγκρατημένος. Η ποίησός του είναι αγνή και παρθενική, το ήρεμο βάθος της αναταράζει, κάπου-κάπου,

καμιάν επαναστάτρα κραβγή. Δεν υποψιάζεται κανείς το ήρεμο βάθος της ποίησής του που πέρνει κάποιες ώρες την τρικυμισμένη, ανάλαφρα όμως τρικυμισμένη μορφή της θάλασσας. Τώρα που γράφω αυτά τα λόγια θυμάμαι την εβγενικιά του μορφή που έτσι ήρεμη και μελαγχολική δεν δειχνε το βάθος της ανήσυχης ψυχής, που κάποτε κάποια άδρατη πνοή θα ρχότανε να την αναταράξει. Το εβγενικό άρωμα, των στοχαστικών λουλουδιών και των σιωπηλών δειλινών αναδίδουν οι στίχοι του την άπνοη ονειροέκταση των πραγμάτων, κι' έχουν τη θλιμένη ψυχή και τη σκέψη των αμίλητων τοπείων της ερημιάς. Έχει πολύ ζήσει τα ήρεμα δειλινά που τα δέντρα δέονται στη σιωπή τους και στοχάζονται όλα ποτισμένα το μύρο της αρμονίας. Είπα πως κάποια επαναστάτρα πνοή τρικυμίζει το στίχο, το δειλό και σεμνό στίχο του. Μας θυμίζει τον άλλο γλυκό κι' αντάρτη ποιητή Χάϊνε, τον τραγουδιστή της αγάπης. Οι στίχοι του για τη φτώχεια μας συγκινούν, αν και κατά βάθος είναι ένας ήσυχος επαναστάτης ο Ραφτόπουλος, πέρα για πέρα ανθρωπιστής. Η ποίησή του, είναι πηγαία γλυκιά κι' απλή σαν την ποίηση του Χάϊνε και μερικά του τραγούδια, μας τον θυμίζουν τόσο πολύ, άσκετα αν δεν έχει την άυλη μουσικότητα, και τα παιγνιδίσματα και τις λάμπες της ερωτιάδικης ποίησης του μεγάλου Γερμανού.

Μας μιλάει ολόγισα στην ψυχή, και δεν ξέρω κανένα άλλο Έλληνα ποιητή, να μου θυμίζει τόσο πολύ το Χάϊνε, εκτός από ένα άλλο νεόβγαλτο βιβλίο του Γιώργου Μαλτέζου. Στα τελεφταία τραγούδια του Ιωσήφ βρίσκουμε κάποιους τόνους νεωτεριστικούς που τους ακούμε και στα τραγούδια του Ρωμού Φιλύρα. Δεν πιστέβω, να είναι επίδραση. Χαϊδέβει τ' αφτιά μας η απλή και ζωντανή γλώσσα του, ο απροσποίητος ρυθμός. Τον πεσιμιστικό τόνο των τραγουδιών του τον βλέπουμε στα τραγούδια της Πολυδούρης, της ποιήτριας του πάνου, και στον Καρυωτάκη, στον τελεφταίο τούτο πιό πολύ, που δεν αποκλείεται να επηρεάστηκε απ' τον ποιητή μας. Η ομοιότητα κάποιων στίχων του Φιλύρα, μπορεί να είναι μια απλή σύμπτωση. Είναι καθαυτό λυρικός ελεγειακός στίχος που χαϊδέβει σαν εξαλωμένη μουσική το αφτί μας :

Ω ύπνε γίνε θάνατος για μένα
να μη μεταξυπνήσω πιά.

Η ποίηση αυτή πόσο έρχεται σε αντίθεση με την ποίηση τη γεμάτη υγεία και χαρά, σαν του Κλωντιέλ και του Χουίτμαν κ.λ.π. που τόσο συμπαθώ, όμως μ' αρέσει κι' αυτή γιατί είναι όμοια ανθρώπινη. Οι άνθρωποι που όννεσαν, γίναν αισθαντικοί κι' έγραψαν με το αίμα τους το στίχο, υπήρξαν όμως κι' άλοι, που μέσα από τη δυστηγία, και στέρηση και τον πόνο τραγούδησαν τη χαρά και τη ζωή. Ο Ιωσήφ έχει τον τόνο του, το ύφος του κι' αυτό μας δείχνουν τα τραγούδια του. Μπορεί να διάβασε τόν Πορφύρα, το Φιλύρα, δεν επηρεάστηκε όμως, διατήρησε πέρα για πέρα τον προσωπικό του χαρακτήρα. Βλέπουμε λοιπόν και σπέρματα νεωτεριστικού τραγουδιού στην άδολη, εβγενικιά και λεφτή ποίησή του. Οι πρώτοι στίχοι δειλά, παρθενικά ξεπετάγματα, φτερουγίσματα δειλά σε γαλάζιους κι' ολόφωτους ουραμούς. Είναι γραμμένοι πάνω στο μοτίβο του δημοτικού τραγουδιού, είναι «αντιφεγγίσματα αγνότατα κι' άφελα, σαν την ψυχούλα απλοϊκά κι' ειλικρινά των ανθρώπων της Θράκης» όπως λέει κι' ο κ. Τριαντάφυλος. Φυσικά ξεχωρίζει ανάμεσα σ' αυτά η ειδυλιακή «κούνια» του, ένα ωραίο αλήθεια έθιμο που μας το ζωντάνευσε κι' αρχίζει σιγά-σιγά να σβύνει μαζί μ' όλο το ρομαντικό παρελθόν. Μπορούσε νά γίνει και μουσικό τραγούδι, όπως οι μελωδικές «κούνιες» του Φωρέ, πάνω από τους στίχους του Σουλύ Πριντώμ. Τα πιό πολλά τραγούδια του είναι σαν τις απλές μουσικές σύνθεσες του Lied του Σούμπερτ. Ένας μουσικός θα μπορούσε πολύ τραγούδια

του να μελοποιήσει. Όλα του τα τετράστιχα του πρώτου βιβλίου «*Carmina*» είναι γλυκά κι' ωραιότατα.

Κυτάξε με τι απλά μέσα κατορθώνει ο ποιητής να υποβάλει και να συγκινήσει:

Ησυχη πούναι η νύχτα με τ' αστεράκια της
και με το φεγγαράκι που περνάει και πάει,
με τα δεντρά π' απλώνουν τα κλωνάρια τους
και με το ποταμάκι που ακούγεται....

Είναι ολάνθερο το τετράστιχο αυτό μια γλυκιὰ μελωδία.

Τι όμορφα και με τι απλά μέσα δίνει την εντύπωση τῆς ωραίας νύχτας ! Το φυσιολατρικό στοιχείο δε λείπει από τούτα τα στιχάκια που πηγάζουν όλα απόνα νεανικό ρωμαντισμό. Κι' όμως φαίνεται ότι το έζησε και το αγάπησε το ύπαιθρο. Ωραίο είναι κι' ο «πόθος» που δείχνει τη φυσιολατρική του ψυχή συγκεκριασμένη με τη διάθεση μιᾶς φλογερῆς αγάπης που ομορφαίνει και λάμπει το στίχο του. Η αγάπη, η φύση, η ζωή κι' ο θάνατος, να τα πιά αγαπητά θέματα που τραγουδάει. Είναι απλά χωρίς τερτίπια και φτιασίδια τούτα τα τραγούδια του θρακιώτη ποιητή. Έχουν την ομορφιά και το άρωμα του αγριόροδου. Νιώθεις να σου μιλά μέσα απ' αυτά η απροσποίητη ψυχή, η αγνότητα κι' η απλότητα, που βασιλεύει μονάχα σέ ψυχές μικρών παιδιών, όπως η δική του. Το βάθος της αγγελικής του ψυχῆς θα το δείτε, και θα το αγαπήσετε σε πολλούς στίχους. Κι' αλήθεια περσασε σαν ένας άγγελος σκορπώντας τα γλυκά ροδόφυλα του στίχου. Ωραίο κι' αρενωπό τραγούδι είναι και το «Γιὰ σου γλυκειά» πάνω σε πεταχτό, γοργό (allegro) στίχο. Όλα του αυτά τα τραγούδια του χωριού με το γλυκό δημοτικό στίχο έχουν ένα σκέρτσο ξεχωριστό και μιαν ιδιαίτερη ειδυλιακή χάρη, μιὰ λεπτότητα κι' εβγενικότητα, που δεν τη συναντάμε στα καλύτερα τραγούδια του Κρησιώτη. Μ' αρέσουν τόσο πολύ τα αθώα αυτά τραγούδια του.

Από το τέταρτο βιβλίο ξεχωρίζω τη «μαπαλάντα» του, δεμένο σε αρενωπές κι' ασύγκριτες εικόνες σαν και τούτη :

Και λιώνανε—μελαχροινή μου—οι κορασιές
που είχαν τα ουράνια τόξα φρύδια
κι' είχαν τους κάμπους φορεσιές,
Τ' άστρα στα χέρια δαχτυλίδια.

Τα τραγούδια του όλα έχουν τούτο τ' ωραίο προτέρημα, που είναι κι' αληθινό γνώρισμα της αρχαίας ποίησης, το λιγολογο και το επιγραμματικό, που δεν κουράζει τὸν ἀναγνώστη. Πουθενά φόρτος ρητορικός στ' απλά αυτά και λιγόστιχα τραγούδια του ποιητή, καμιά μακρόσυρτη κουραστική στρόφη, αλά Παλαμά και Βαλαωρίτη. Σε όλα του τα τραγούδια χαιρέσαι το λιγόλογο στίχο, την επιγραμματική έκφραση που δεν του λείπει ούτε ο λυρισμός, ούτε το νόημα. Τὸ υπέροχο τραγούδι : «Τ' ωραίο κοράσι» τόσο απλό, όσο κι' αληθινὸ στήν ουσία του, είναι ένας ζωγραφικός πίνακας καμωμένος από τα χέρια ενός μεγάλου καλλιτέχνη. Σ' αυτό το τραγούδι μας δίνει ολοζώντανο το πορτραίτο μιας παιδούλας, θαμάζει κανείς τη ζωγραφική του σύνθεση, και χαιρέται την άδολη παρθενική της σκεφτική ματιά :

Τ' ωραίο κοράσι είχε καθίσει
στο παραθύρι μιαν αυγή
με τα μεγάλα μαύρα μάτια
γιομάτα φως και συλλογή.

Ωραίο είναι και σένα τόνο παιχνιδιάρικο και χαρούμενο : «όμορφη εβάρθη κο-
ρασιά» και το : «εξ' απ' την πολιτεία» με τους απαλούς δημοτικούς στίχους. Τα πιό
πολά τραγούδια αφτής της συλογής, σου φέρνουν άθελα στο νου τους τρυφερούς
και γλυκούς στίχους του Χάϊνε. Το : «βαθιά, γλυκά, κοιμήθηκε η παιδούλα» απο-
πνέει αγγελική αγνότητα και χάρη, παραδεισιακό μύρο, μας θυμίζει τον άδολο
στίχο του Σολωμού. Επίσης τη Σολωμική ομορφιά έχει και το : «τη σάλπιγγα της
η άνοιξη σημαίνει» κ.λ.π.

Στο τραγούδι του : «τον θεόν κανείς δεν είδε ως τώρα» ξεχειλίζει σένα παν-
θειστικό ανάκρουσμα, είναι σε τούτο πανθειστής και στ' άλα του τότε χριστιανικός
και τότε θεοκρατικός ο ποιητής. Από το έβδομο βιβλίο σημειώνω το : «κάποια καμ-
πάνα» που είναι ένα πολύ αισθαντικό τραγούδι και παραστατικό, θαρρείς ακούς την
καμπάνα που χτυπά και βλέπεις το φέρετρο να ξεκινάει. Το : «ο ήλιος ανατέλλει»
έχει τον πεσιμιστικό τόνο της αμφιβολίας και της οδύνης που χαρακτηρίζουν τά
τραγούδια του Καριωτάκη. Κι' όμως ο Ραφτόπουλος δεν έχει τίποτα με τους ποιη-
τές αφτούς της παρακμής, Καβάφη και Καριωτάκη. Γιατί ο ποιητής μας δεν θρηνεί
μόνος αλλά και τραγουδάει τη ζωή, τη χαρά και τον έρωτα. Ωραίο είναι και το : «τα
θεία τα δέντρα». Η ζωγραφική δύναμη της σύνθεσης παρουσιάζεται αδρότατα και
στο : «Εγώ» του. Είναι ένας ολάκερος πίνακας. Έχει έκφραση και βάθος. Τι συγκι-
νητικό που είναι αλήθεια το πορτραίτο του τούτο, η αψοποπροσωπογραφία του, και
πόσο πονεμένο, που μας κάνει να τον συμπαθήσουμε. Ο λεπτερός ρυθμός του μας
θυμίζει τον ελεγιακό, στερεότυπο τόνο του Καριωτάκη. Είναι ένα απ' τα καλύτερα
τραγούδια της συλογής. Ξεχωρίζω και το : «κοιτός στην πλώρη ο χάροντας» για το
βάθος του και τη φιλοσοφική του πνοή. Το : «ας τραγουδήσουμε» είναι ένα από τα
πιο καλύτερα λυρικά του. Λίγα τέττα τραγούδια έχουνε γραφτεί σαν και τούτα τα
οχιάστιχα. Κι' ερχόμαστε στην «ωραία του ζωή» στο όγδοο βιβλίο που είναι και
το κύκνιο του. Στα τραγούδια αυτά φωτίζει το φως μιας αγάπης που γι' αυτή ζει
ακόμα και γράφει ο ποιητής, τα γιομίζει το όνομα μιας αγγελικής αγάπης της
Ιτσας του, της Ανίτσας, Ανας, Ανούλας, Ανθούλας, Ανθής, που είναι ολο λαχταρι-
στές, καφτές κραβγές. Νιώθεις την εβλογία της θείας αγάπης που σε εξαγνίζει και
σε υψώνει ως το θεό.

Τι απλά αλήθεια και συγκινητικά είναι αυτά τα τραγούδια ! Είναι η συμφωνία
της αγάπης αφτό το βιβλίο. Ολο το βιβλίο αφτό έχει την υψηλή λατρεία της δαν-
τικής αγάπης και ποίησης. Είναι τόσο συγκινητικά, όσο απλά είναι κ' ειλικρινά
αφτά τά τραγούδια. Έχουν μιαν ιδεαλιστική ομορφιά και χαρη οι στίχοι του. Είναι
ώρες αλήθεια που το πνέμα του υψώνεται, ως λέγει, σαν αητός :

Μέσα στο πλάνον όραμα, την πλάση την αιωνία,
υψώθηκε το πνέμα μου και σαν αητός περνάει.
Κι' ως πάει, πετά χρυσές ματιές και το σαϊτέβει η θεία,
η ωραία ζωή κι' ο θάνατος το περιτριγυρνάει.
Μα εκείνο πάντα ατάραχο, χτυπώντας τα φτερά του,
ζωή μαζί και θάνατο δεν παύει να τηράει,
μ' ένα γαλήνιο λογισμό που αστράφτει στη ματιά του.
... Για ποιάν αιτία ξεκίνησε και γιατί τάχα πάει ;...

Είναι ένα δείγμα της αψηλοστόχαστης ποίησης το τραγούδι αφτό που είναι
θαρώ το πιό καλό και δυνατό τραγούδι της συλογής. Είναι όλη η μεταφυσική πίστη
του ποιητή. Για πρώτη φορά τον ακούμε να ρωτά να μάθει, πιδός είναι ο προορι-
σμός του πνέμα, ο προορισμός μας, χωρίς να πέρνει καμιαν απάντηση από πουθενά,

γιατί απάντηση δέ μπορεί να δοθεί. Και σέν' άλο τραγούδι με την ίδια αγωνία ακούμε να λέει ο ποιητής : «ποιά νάναι τάχα η μοίρα μας, ρωτιώμαστε, η στερνή;» Πιος θά τή δώσει την απάντηση; Η ζωή κι' ό θάνατος να είναι τάχα το μεγάλο μυστήριο που γι' αφτό και μόνο γενήθηκε ο άνθρωπος; Σημειώνω από τούτη τη γλυκύτατη συμφωνία της αγάπης και το «Ζωή» κι' όλα εκείνα, που έχουν ως τίτλο τ' όνομα της αγαπημένης του ύπαρξης, που φωτίζει κι' ομορφαίνει τους στίχους με το εβγενικό και παρθενικό φως της ψυχής της. Το : «έλα ω χαρά» είναι διονυσιακό τραγούδι και δείχνει την ηρωική αντίληψη του θάνατου. Διό στοιχεία αντιπαλέβουν μέσα στο στίχο του, ο πόνος κι' η χαρά, ο ποιητής όμια τραγουδεί τον πόνο και τη χαρά. Το αίσθημα του πόνου είναι συγκρατημένο, δεν τον παρασέρνει, δεν του γίνεται ψυχοφθόρο όπως του Καρυωτάκη, η θλίψη του είναι εβγενικιά και μας δείχνει την πλατιά κι' ηρωική αντίληψη του θάνατου και της ζωής. Είναι τόσο γλυκά αφτά τά τραγούδια, τόσο ωραία που δεν ξέρεις πιο να πρωτοθαμάσεις, ν' αγαπήσεις. Ανάμεσα στα πιό ωραία τραγούδια της συλλογής είναι και το *Laus*, ασύγκρητο σε τέχνη κι' ομορφιά, είναι ένας αληθινός ύμνος στην τέλεια αγάπη, αληθινά αριστουργηματικό όπως λέει κι' ο κ. Τριαντάφυλος. Ο «Δισβάτης» του έχει κάτι απ' το θρήνο του φιλορόημα και της θλιμένης συμφωνίας των γυμνών δέντρων και της μοναξιάς, που μιάζει με τους θλιμένους στίχους του Ζαν Μώρεας και του Μαλαρμέ, πάντα με τις απόστασεις που αλλώνονται ανάμεσα στους ποιητές τούτους.

Τον γνώρισα από κοντά στις μέρες της κακής του αρώστιας, που φλέγονταν από τον πυρετό, ώρες καρφωμένος σε μια πράσινη πολυθρόνα, όξω απ' το μικρό του κελί, στο μουσείο, με το βλέμα καρφωμένο στον οριζόντα. Οι άνθρωποι τον αποστρέφονταν, γιατί θεωρούν μεγάλο κακό το χιτικό και πιστέβουν πως από μία μακριά φέρνει ο αγέρας τα μικρόβια. Κανείς δεν τον ζύγωνε. Μέσα στις τραγικές αυτές ώρες της απομόνωσης και της αρώστιας του τον συντρόφεβε μια εβγενικιά κόρη ή Κατίνα Προεστόπουλου με τον πατήτ' Άγγελο Σικελιανό κι' από φιλανθρωπία του φρόντιζαν το φαγητό. Εγώ είμουνά τότε μαθητής και κάπου κάπου πήγαινα στο κελί του και τον έβλεπα με το θείο μου τον Κοντολέοντα. Είτανε ένας συμπαθητικός και γλυκομίλητος άνθρωπος. Μιλούσαμε αρκετές ώρες. Κάποτες έτυχα πάνω σένα λογαριασμό που έκαναν οι δύο τους με το θείο μου για το μισθολόγιο, κι' επικαλέστηκαν τις μαθητικές μου γνώσεις. Θυμάμαι που μούλεγε : «δε σκραμπάζουμε εμείς οι φιλόλογοι από μαθηματικά». Κείνη την ώρα του φέρανε απ' τ' ό χωριό ένα βιδούρι γιαούρτι και μας παρακαλούσε να καθήσουμε να φάμε μαζί.

Η κατάσταση του όσο πήγαινε και χειροτέρεβε ως πού τον φέρανε στην Αθήνα για να μην ξαναγυρίσει πιά. Η βιβλιοθήκη του—κι' είχε αρκετά καλά βιβλία, δεν ξέρω τι έγινε. Ανάμεσα σ' αφτά θα υπήρχαν και τίποτα χειρόγραφα. Ίσως, μα δεν ξέρω ή δε μπορώ να θυμηθώ τώρα τι τύχη είχαν αφτά τα βιβλία που δεν τολμούσε κανείς να τα αγγίξει. Ο κ. Τριαντάφυλος που μας δίνει μια ωραία και ζωντανή σελίδα της τραγικής του ζωής, να τι γράφει για τα στερνά του : «Πέθανε σε ηλικία πάνω κάτω τριάντα τριών χρόνών σκοτεινός κι' έρμος και τραγικός μέσα σε κάποια κλινική της Αθήνας το Νοέμβρη του 1923. Τελιώνοντας δεν έχω παρά να εκφράσω την εφχή μου, να ιδούν πολύ γρήγορα τ' άπαντά του το φως, για να φανεί καλύτερα η αξία του, κι' η μεγάλη η επίδρασή του στα νεοελληνικά γράμματα που πλούτισε μένα νέο ρυθμό και μια καινούρια έκφραση, ο αφανής και σεμνός αφτός εργάτης της τέχνης. Η Θράκη δεν έχει να μας επιδείξει άλλους ποιητές από το Ραφτόπουλο και το Βιζυηνό που κι' αφτού ίδια στάθηκε η μοίρα και βασανισμένη η ζωή. Ο ένας είναι ο γλυκός τραγουδιστής του πόνου και της αγάπης κι' ο άλλος ο αγνός ογροτικός κορυδαλός που όμια μας συγκινεί με τη γλυκιά και αφθόρμητη τέχνη

του. Για τ' άπαντα του Ραφτόπουλου εκφράζει την επιθυμία του κι' ο κ. Πέτρος Τριαντάφυλος στον πρόλογο της θαυμαστής εκείνης έκδοσης :

«Και μια κι' είτανε μορετό το τετράδιο τούτο να τυπωθεί, και περιποιημένα μάλιστα, και να κυκλοφορήσει, δε βλέπουμε το λόγο που να μην το κάναμε. Μα αυτό όμως δε θα πεί πως ολόκληρο του ποιητή το έργο, δε θάβιζε τον κόπο να δημοσιευτεί συμμαζεμένο σέναν τόμο μεγαλύτερο πολύ από τον τωρινό. Διόλου μάλιστα. Μαζί μας θα συμφωνήσει πάνω σ' αυτό καθένας που ασχολήθηκε διαβάζοντας τα τραγούδια του Ραφτόπουλου, δημοσιευμένα τα πιο πολλά σε περιοδικά, στο «Νουμά» προ παντός. Η δουλιά για τ' άπαντά του θα μας τραβήξει ίσως άργότερα.» Μα από τότε που έγραψε τα λόγια αυτά περάσανε 16 ολάκερα χρόνια, και δε γίνηκε τίποτα, καμιά προσπάθεια για την ολοκληρωτική έκδοση του πολύτιμου ποιητικού υλικού. Είναι καιρός πιά να βγούν όλα έμετρα και πεζά του κι' ότι άλλο έχει αφήσει σε επιστολές και χειρόγραφα, για να μελετηθεί στη θέση που του αξίζει. Δε λέω περ.σότερα, τη στιγμή μάλιστα που τόσες γίνονται προσπάθειες για την αναθεώρηση παλιών πνευματικών άξιων και γίνονται μνημόσυνα, φιλολογικά κι' απαγγέλονται λόγοι και γιομίζουν οι σελίδες περιοδικών και σχολιάζονται προτομές κι' όρθρα γιομίζουν τα περιοδικά και τον τύπο για ζωντανούς και πεθαμένους, να γίνει κάτι και για τον ποιητή της Θράκης, τον άνθρωπο που πάλεψε πολύ στη ζωή και τραγούδησε με πάθος τον έρωτα, την ομορφιά, το θάνατο και την ζωή. Δεν ζητά τον οίχτο κανενός ούτε τον μάταιο έπαινο, μα την αγάπη και τη στοργή της Ελλάδας και μόνο. Γιατί ο Ραφτόπουλος περισσότερο από κάθε άλλοι είτανε ένας αληθινός ποιητής. Όλα μπορεί να του ταρνηθεί κανείς, εκτός από τον τίτλο του ποιητή που τον κέρδισε με το ίδιο του το αίμα. Το βλέπει κανείς πως έχουμε καταντήσει γελοίοι να επαινεί ο ένας τον άλλο. Οι αξίες, όσο και να πολεμηθούν από τους ανόητους σήμερα, θα επιπλέψουν ασφαλώς και θα κερδίσουν μια μέρα την τιμή της αθανασίας. Τα αινίγματα, τα κορακίστικα της σουρεαλιστικής ποίησης, θα ξεχαστούνε μια μέρα, γιατί αυτά δεν είναι ρωμέικα ούτε καν ποίηση. Ας γράφουν ό,τι θέλουν οι άνθρωποι της μόδας, οι νεωτεριστές κι' οι μοντέρνοι. Ας γιομίζουν τις φυλάδες με την ανούσια και παραφουσκωμένη ρητορεία τους. Ας πολεμάνε την αληθινή τέχνη. Θα της χτίζουν πάντα βωμούς κι' ανδριάντες και όλο σ' αυτή θα ξαναγυρίζουν, γιατί ο όρος εξέλιξη είναι συβατικός, δεν υπάρχει εξέλιξη, ούτε καν πρόοδος στην τέχνη. Η μόδα δεν είναι εξέλιξη, ούτε το άλλαγμα των ονομάτων που μπαίνουν κάθε τόσο ως καινούρια στοιχεία στην τέχνη. Πρόοδο κι' εξέλιξη στην τέχνη ονομάζω εγώ την αληθινή δημιουργία που δεν ξεπεράστηκε ποτέ και φαίνεται πάντα πρωτότυπη και πρωτάκουστη κι' ας είναι χιλιοεπωμένη. Ντρεπόμαστε να πούμε την αλήθεια, για να δείξουμε πως πιάσαμε την έλαφο απ' τα κέρατα και ξεφουρνίζουμε κάθε τόσο το χιλιοεπωμένο : πως νέα δαιμόνια φέρνουμε στην τέχνη. Ο ποιητής μας είχε την ίδια τραγική μοίρα με τον Κρυστάλη που αγαπήθηκε περισσότερο από τ' ωραίο του όνομα κι' απ' την αρώστια του, παρὰ από τα τραγούδια του θάλεγα. Ο Ραφτόπουλος έχει μια λεφτότητα που δεν την έχει ο πρώτος. Ο λυρισμός του είναι άλλο πράμα, είναι όλο ευγένεια. Ο Κρυστάλης είναι αγροτικός, ποιμενικός ποιητής, βουκολικός. Γι' αυτό και μονόπλευρος και μονότονος λίγο. Ο Ραφτόπουλος έχει ποικιλία που σε τραβά. Ο Κρυστάλης ό,τι άλλο γράφει δέ μπορεί να βγει όξω απ' το στοιχείο του, το ηρωικό, το ποιμενικό. Έχει πιο πολύ εσωτερικότητα ο Ραφτόπουλος, ενώ ο Κρυστάλης έχει άλη χάρη, τη δροσιά και την τρυφεράδα, του δημοτικού στίχου. Πιο τραχιάς και πιο άξυστος, μπροστά στον καλιεργημένο άνθρωπο. Ο στίχος του βουνήσιος, αρενωπός, άγριος, ενώ του Ραφτόπουλου απαλός, και κατασταλαγμένος. Πιο σκληρή κι' απάνθρωπη στάθηκε η

μοίρα του Θρακιώτη ποιητή κι' ακόμα χειρότερη, γιατί δεν τον έδειρε μονάχα η αρώστια και δεν του έλιωσε το κορμί, αλλά κι' ο κατατρεγμός, η δυστυχία κι' η φτώχεια, που όπως λέει στο τραγούδι του «στέρηση» του εξαγίασε την καρδιά:

Στέρηση, κολυπήθρα, πηγή ιερή,
μητέρα που εξαγίασες την καρδιά μου,
δόξα στην ώρα που έτυχε στη γη
να μ' ανταμώσεις, ω συντρόφισσά μου!

Τέτια μαρτυρική του στάθηκε η τιμή, όπως είναι η μοίρα όλων των εκλεχτών στη γή. Σ' αφτό τον ωραίο νεκρό φέρνω σήμερα ένα στεφάνι απ' το αγαπημένο βουνό των Μουσών και λίγα αγριολούλουδα της ιερής Δελφικής γης που τόσο αγαπούσε! Ας τα σκορπίσω σήμερα κι' ας στολίσω μ' αφτά τη μνήμη του που όσο θα περνάει ο καιρός τόσο και θα αναδίνει την φεγγαβολή της στον τόπο μας. Κέρδισε με το αίμα του την τέχνη κι' η αθανασία τον κέρδισε κι' η Ελλάδα τόν ποιητή της!

Αθήνα 3 6-40

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

